

17.12.2012

Dnro 1763/4/11

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

KOTIETSINNÄLLE EI PERUSTEITA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 2.5.2011 lähettämässään kantelukirjoituksessa poliisin menettelyä. Hän kertoi poliisin pysäyttäneen hänet Turunväylällä. Kantelija sekä hänen ystävänsä ja autonsa oli tarkastettu. Kantelijan mukaan mahdollinen ylinopeus ei oikeuta kotietsintään autossa eikä henkilöntarkastuksiin. Lisäksi hänen ystävältään oli perusteetta takavarikoitu linkkuveitsi.

Kantelija toimitti tänne 5.10.2011 vielä lisäkirjoituksen.

- - -

3.1 Tapahtumatietoja

Vanhempi konstaapeli A kertoo kirjallisessa selvityksessään seuraavaa.

Olimme 2.5.2011 klo 13.50 menossa tehtävälle Helsinkiin, kun ohitsemme Turunväylää pitkin ajoi auto - - - käyttäen ylinopeutta. Partiomme koostumus oli vk A, vk B ja vk C. Partion johtajana toimi A.

Pysäytimme auton ja pyysimme kuljettajana toimineelta kantelijalta ajokortin ja auton papereit. Havaittuamme, että kantelija ei ollut auton omistaja, pyysimme myös apukuljettajalla henkilöllisyyspaperit ajoneuvon omistussuhteiden selvittämiseksi.

Kantelijan ja hänen kyydissään olleen D:n sekä taustat tarkastettiin poliisikoneelta, jolloin selvisi, että molemmilla oli rikoshistoriaa. Kantelijalla oli yksi juttu ja D:llä oli useita rikosepäilyjä. Molemmat autossa olleet henkilöt olivat hyvin hermostuneita ja etenkin D vaikutti olevan hyvin ylimielisen/aggressiivisen oloinen. Molempien käyttäytyminen oli normaalista poikkeavaa.

Kantelijan ja D:n epäiltiin olevan jonkin huumaavan aineen vaikutuksen alaisia. Vallinneet olosuhteet ja henkilöiden käyttäytyminen huomioon ottaen oli syytä epäillä huumausainerikosta. Henkilöiden käyttäytyminen tilanteessa arvioitiin paikalla poliisin koulutuksessa opettujen toimintamallien ja työvuosien aikana kehittyneen kokemuksen perusteella. Kyseistä poliisitaktiikkaa ei yksittäisen poliisimiehen ole lupa paljastaa tarkemmin. Kantelijan etsiessä autonsa hansikaslokerosta auton papereita havaittiin ikkunasta että hansikaslokerossa näytti olevan haulikonpatruunarasia.

Kantelija pyydettiin ulos autosta ja hänet pyydettiin poliisiautoon ylinopeussakon kirjoittamista varten. Kantelijalle suoritettiin Poliisilain 22 §:n mukainen turvallisuustarkastus hänen tullessaan istumaan poliisiauton takapenkille. Turvallisuustarkastus tehdään aina poliisiauton kyytiin tulevalle henkilölle, jottei autoon kulkeudu mitään teräaseita yms, jotka vaarantaisivat konstaapelien työturvallisuutta. Sakkoa kirjoittaessa henkilöauto mallisessa poliisiautossa konstaapeli istuu selkä asiakkaan suuntaan, eikä pysty valvomaan mitä asiakas koko ajan tekee.

Samalla päätettiin tehdä kantelijan ajokunnon selvittämiseksi huumeepikatesti, joka on täysin normaali tieliikenteenvalvonnassa käytetty työkalu. Huumeepikatesti rinnastetaan poliisin työssä samalle tasolle kuin puhalluskokeen ottaminen.

Kantelijalta kysyttiin onko hänellä autossa ampuma-aseita taikka patruunoita. Kantelija kertoi, että patruunoita saattaa olla. Kantelijalta kysyttiin uudestaan onko autossa ampuma-aseita, jolloin kantelija sanoi, ettei pitäisi olla. Kantelijalle sanottiin, että auto pitää tarkastaa sen takia, että varmistetaan, ettei siellä ole aseita. Tähän kantelija sanoi, että katsokaa vaan.

Tässä vaiheessa epäiltiin, että autossa saattaisi olla ase, koska kukaan ei tee patruunoilla mitään, jos patruunoihin ei ole sopivaa asetta. Kyseessä oli ampuma-aserikoksen tulkinta. Kun asetta ei autosta löytynyt ja kun saatiin varmistettua, että kantelijalla oli hallussapitolupa kyseisen kaliiberin patruunoihin, rikosnimikkeeksi tuli ampuma-aserikkomus patruunoiden säilyttämistävän johdosta.

D otettiin ulos autosta ja hänelle suoritettiin henkilöntarkastus huumausainerikos epäilyn vuoksi sekä sen vuoksi, että hänellä oli esteetön mahdollisuus ottaa autosta haltuunsa ampu-
ma-aseiden patruunoita taikka autossa mahdollisesti ollut ase.

D:lle tehdyn tarkastuksen tuloksena ei löydetty takavarikoitavaa. Tarkastuksen yhteydessä D:ltä löytyi taskustaan kääntöveitsi, jonka konstaapeli A työnsi taskuunsa tehdessään tarkastusta D:lle, jotta hänen molemmat kätensä olisivat vapaat. Kyseinen kääntöveitsi unohtui A:n taskuun ja se huomattiin vasta, kun n. 2 tuntia tapahtuneen jälkeen oltiin tulossa Helsingistä toiselta tehtävältä.

Konstaapeli A soitti heti D:lle, joka kuultuaan asian ilmoitti, ettei hän tarvitse kyseistä kääntöveistä ja sitä ei tarvitse hänelle palauttaa. D sanoi, että kyseisen veitsen voi hänen puolestaan laittaa poliisien kevä tarpajaisten palkinnoksi. Veitsi takavarikoitiin rikosilmoitukseen, jotta se voidaan hävittää oikealla tavalla.

Kantelijan mukaan hän ei avannut hansikaslokeroa, vaan poliisit löysivät haulikon patruunat vasta, kun he itse avasivat lukitun hansikaslokeron. Kantelija myös toteaa, ettei häneltä missään vaiheessa pyydetty lupaa suorittaa kotietsintä autossa.

A on häntä henkilökohtaisesti kuultaessa toistanut kirjallisen selvityksensä sisällön sitä hieman tarkentaen.

En katso, että A:n ja kantelijan kertomuksien eroavaisuuksilla olisi asian ratkaisun kannalta sellaista merkitystä, että olisi tarvetta yrittää selvittää tapahtumia enemmän. Tapahtumista on kantelun ratkaisemista varten saatu riittävä selvitys.

3.2 Kotietsintä autossa

Kotietsinnän edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa seuraavaa:

Jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Tässä asiassa on kiistanalaista nimenomaan se, oliko asiassa syytä epäillä että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Kotietsintäpöytäkirjaan on merkitty etsinnän perusteiksi huumausaineen käyttörikos ja ampuma-aserikkomus.

Ampuma-aserikkomuksesta voidaan tuomita kuitenkin vain sakkorangaistus. Näin ollen se ei voi olla kotietsinnän peruste. Tältä osin lausunnoissa onkin todettu, että rikosnimike muuttui asiaa selvitellessä. Myös A toteaa selvityksessään, että kyse oli ampuma-aserikoksen tutkinasta.

Näin ollen pöytäkirja on tältä osin virheellinen, kun kotietsinnän perusteeksi on kirjattu väärä rikosnimike.

A:n mukaan kantelijalle kerrottiin, että auto pitää tarkastaa sen takia, että varmistetaan, ettei siellä ole aseita. A kertoo epäilleensä, että autossa saattaisi olla ase, koska kukaan ei tee patruunoilla mitään, jos ei ole niihin sopivaa asetta. Tämä pitää sinänsä paikkansa. Perusteettomana pidän kuitenkin sitä päätelmää, että olisi ollut syytä epäillä, että autossa olisi ampumaselain vastaisesti säilytetty (luvallinen) ampuma-ase ja vielä vähemmän, että autossa olisi luvaton ampuma-ase. A:n mukaan ennen etsintää kantelija nimenomaan ilmoitti, että hänellä on useita luvallisia aseita. Selvityksessä ei ole esitetty mitään sellaisia konkreettisia tosiseikkoja, jotka olisivat oikeuttaneet päätelmään luvattomasta aseesta. Luvallista asetta voi sinänsä tietyin edellytyksin kuljettaa autossa. Tältä osin A itsekkin toteaa, että jälkikäteen tarkasteltuna jos autosta olisi löytynyt luvallinen ase, olisi kyse ollut enintään lievistä ampuma-aserikoksesta tai ampuma-aserikkomuksesta.

Korostan, että poliisi ei voi suorittaa kotietsintää sen varmistamiseksi, onko toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ylipäättään syytä epäillä rikoksesta.

On epäselvää, onko ase-epäilyyn vaikuttanut se, että kantelijalla ja hänen ystävällään oli A:n mukaan ”rikoshistoriaa”, kantelijalla yksi juttu ja hänen ystävällään useita rikosepäilyjä. Tätäkään ei ole mitenkään eritelty, esimerkiksi toteamalla, että kyse olisi nimenomaan ampuma-aserikoksista tai että olisi tieto, että kyse on jostain muustakin kuin rikosepäilyistä. Joka tapauksessa aikaisempaa rikollisuutta ei tulisi esitutkintalain 7 §:stä ilmenevän syyttömyysoletta-
man vastaisesti pitää sellaisenaan perusteena epäillä henkilön uudelleen syyllistyvän rikokseen, vaan epäilylle on aina oltava myös riittävät tapauskohtaiset syyt. Vielä vahvemmin näin on, jos kyse on vain aiemmista rikosepäilyistä.

Katson, että A ei ole esittänyt oikeudellisesti hyväksyttäviä perusteita sille, että asiassa olisi ollut syytä epäillä ampuma-aserikosta. Lievä ampuma-aserikos tai ampuma-aserikkomus ovat puolestaan niin lieviä rikoksia, etteivät ne oikeuta kotietsintään. Näin ollen kotietsintää ei ole voitu perustaa aseisiin liittyviin syihin.

Kotietsintäpöytäkirjaan on toiseksi perusteeksi kotietsinnälle merkitty huumausaineen käyttörikos. A:n mukaan kantelijan ja hänen ystävänsä epäiltiin olevan jonkin huumausaineen vaikutuksen alaisia. A:n mukaan kantelija ja hänen ystävänsä olivat hyvin hermostuneita, ja etenkin viimeksi mainittu hyvin ylimielisen/aggressiivisen oloinen. Tämän konkreettisemmin A ei epäilyn perusteita kerro.

Selvitys ei siis vastaa siihen, minkälaisiin konkreettisiin havaintoihin tämä näkemys huumausaineista perustui ja miten esimerkiksi pääteltiin, että normaalista poikkeava hermostuneisuus ja ylimielinen käytös eivät johtuneet jostain muusta syystä, esimerkiksi pysäyttämisestä ja yli-

nopeusepäilystä johtuvasta harmistuksesta. Mitään nimenomaan huumausaineen käyttöön viittaavia seikkoja ei ole tuotu esiin. Saamani selvitys ei mielestäni osoita, että asiassa olisi ollut sellaisia konkreettisia perusteita epäillä kantelijaa (jolle tehty pikahuumetestit oli negatiivinen) tai hänen ystäväänsä huumausaineen käyttörikoksesta, että kotietsintä olisi ollut perusteltavissa.

En sinänsä epäile, etteikö poliisimiehillä olisi paljon kokemusperäistä tietoa ja ammattitaitoa arvioida henkilöiden käyttäytymistä. Tällaista arviota on jälkikäteisessä laillisuusvalvonnassa pelkästään asiakirjojen perusteella vaikea näyttönä punnita – varsinkin jos tehtyjä havaintoja ei pystytä tarkemmin yksilöimään.

Lopuksi on käsiteltävä vielä suostumusta eli kantelijan sanomaa ”katsokaa vaan”. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että suostumus on pidättämistä lievempien pakkokeinojen, kuten kotietsinnän, ollessa kysymyksessä katsottava sinänsä lainvastaisen pakkokeinon oikeuttavaksi perusteeksi. Näin olisi erityisesti silloin, kun epäilty itse haluaa puhdistautua epäilyksistä. Ollakseen pätevä suostumuksen on oltava paitsi vapaaehtoinen, myös annettu olosuhteissa, joissa suostuja on selvillä siitä, ettei hänellä ole laillista velvollisuutta alistua toimenpiteeseen (Helminen ym. Esitutkinta ja pakkokeinot, Helsinki 2012, s. 696-699). Suostumukseen pakkokeinon oikeuttamisperusteena on mielestäni suhtauduttava hyvin varauksellisesti. Tässä tapauksessa näyttää A:nkin kertoman perusteella siltä, että etsintä olisi joka tapauksessa tehty. Muutoinkaan kantelijan tokaisua ei käsillä olevan tapauksen olosuhteissa voi pitää pätevänä suostumuksena.

Yhteenvetona katson, että saamassani selvityksessä ei ole esitetty riittäviä oikeudellisesti hyväksyttäviä perusteita kantelijan arvostelemalle kotietsinnälle. Korostan, että pakkokeinojen käytön tulee perustua riittävän konkreettisiin, myös ulkopuolisen tarkastelijan arvioitavissa oleviin objektiivisiin tosiseikkoihin. Vain näin voidaan pakkokeinon lainmukaisuutta jälkikäteen kontrolloida. Pelkkä pakkokeinosta päättävän poliisimiehen subjektiivinen käsitys edellytysten täytymisestä ei ole riittävää. Pakkokeinojen käytön kaikkia edellytyksiä, myös näyttökynnyksiä, tulee harkita huolella. Perustuslaissa turvattujen perusoikeuksien suoja vesittyy, jos niihin puuttumisen mahdollistavien pakkokeinojen käytön edellytyksiä ei tulkita asianmukaisen tiukasti.

3.3 Kantelijan ja hänen ystävänsä tarkastaminen

Turvallisuustarkastus

Kantelijan osalta kysymys on selvityksen mukaan ollut poliisilain 22 §:n mukaisesta turvallisuustarkastuksesta. Poliisilain 22 §:n mukaan

Poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöönottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virka-aputoimen yhteydessä tarkastaa henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille.

Henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat voidaan 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa tarkastaa myös hänen tunnistamistaan varten tarpeellisen asiakirjan löytämiseksi.

Poliisimiehellä on oikeus oikeudenkäyntiin sekä erityistä suojelua edellyttävään yleiseen kokoukseen, yleisötilaisuuteen tai muuhun vastaavaan tapahtumaan osallistuvien turvallisuuden varmistamiseksi tarkastaa tällaiseen tilaisuuteen saapuva tai sen välittömässä läheisyydessä oleskeleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei hänellä ole hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa tilaisuuteen osallistuvien turvallisuudelle.

4 momentti on kumottu lailla 525/2005.

Edellä 1 ja 3 momentissa tarkoitetut vaaralliset esineet tai aineet on tarvittaessa otettava tarkastetavalta pois.

Kantelijalle on tehty poliisilain 22 §:n 1 momentissa tarkoitettu turvallisuustarkastus ennen kuin hän meni poliisiautoon ylinopeussakon kirjoittamista varten. Häntä ei selvityksen mukaan ole otettu kiinni.

Turvallisuustarkastuksella puututaan perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tällainen puuttuminen ei voi tapahtua ilman laissa säädettyä perustetta. Turvallisuustarkastus on mahdollinen vain poliisilain 22 §:ssä nimenomaisesti mainittujen toimien yhteydessä. Poliisilain 22 §:n 1 momentin sanamuoto ei siten mahdollista turvallisuustarkastuksen tekemistä pelkästään työturvallisuusseikkoihin vedoten. Se ei myöskään ole mahdollista, vaikka kiinnioton perusteet olisivat olemassa, jos kiinniottoa ei ole tehty. Perusoikeuksiin puuttumisen mahdollistavien säännöksiä käyttäen ei tule tulkinnalla laajentaa niiden sanamuotoa laajemmaksi.

Katson, että tässä tapauksessa kantelijalle on tehty turvallisuustarkastus, vaikka poliisilain 22 §:n 1 momentin mukaisia edellytyksiä sille ei ole ollut.

Korostan, etten missään nimessä halua vähätellä työturvallisuuden varmistamisen merkitystä poliisin työssä. Nyt puheena olevan kaltaisiin tilanteisiin on laillisuusvalvonnassa kiinnitetty jo aiemmin huomiota ja katsottu, että lakia tulisi tältä osin muuttaa. Lainmuutos onkin tulossa. Vuoden 2014 alusta voimaan tulevan poliisilain (872/2011) turvallisuustarkastusta koskevan 2 luvun 12 §:n mukaan

poliisimies voi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen tällaisten esineiden tai aineiden löytämiseksi muussakin tapauksessa, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi.

Tämä laki ei siis kuitenkaan ole vielä voimassa. Lisäksi korostan, että uusikaan laki ei anna mahdollisuutta ratsiatyyppisiin turvallisuustarkastuksiin. Hallituksen esityksessä (224/2010 vp) on myös korostettu, että esimerkiksi pelkästään kielteinen suhtautuminen poliisia kohtaan ei olisi sellainen perusteltu syy, joka oikeuttaisi tekemään turvallisuustarkastuksen, vaan tämän lisäksi tulisi olla jokin muu tarkastuksen tekemiseen oikeutettava peruste, esimerkiksi henkilön aikaisempi käyttäytyminen.

Henkilöntarkastus

Kantelijan ystävän osalta kyse on ollut pakkokeinolain mukainen henkilöntarkastus epäillyn huumausaineen käyttörikosepäilyn vuoksi. Pakkokeinolain 5 luvun 10 §:n mukaan sille, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, saadaan tehdä henkilöntarkastus takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Keskeistä tältä osin on se, oliko kantelijan ystävää syytä epäillä huumausaineen käyttörikoksesta. Tätä kysymystä olen käsitellyt jo edellä kotietsinnän edellytyksiä arvioidessani. Olen katso-

nut, että saamassani selvityksessä ei ollut esitetty konkreettisia tosiseikkoja tuolle rikosepäilylle. Näin ollen myöskään henkilöntarkastukselle ei ole esitetty laillisia perusteita.

3.4 Kääntöveitsi

Saadun selvityksen mukaan A otti kantelijan ystävän kääntöveitsen henkilöntarkastuksen yhteydessä taskuunsa, jonne se unohtui. A on menetellyt huolimattomasti, kun hän ei palauttanut veistä tilanteen lopuksi. A on kuitenkin viipymättä ilmoittanut tapahtuneesta veitsen unohtumisen huomattuaan, jolloin hänelle oli ilmoitettu, että veistä ei tarvitse palauttaa.

3.5 Muuta

Muilta kuin edellä käsitellyiltä osin katson, ettei ole aihetta tutkia poliisin menettelyä enemmälti. Viitataan eduskunnan oikeusasiamiehestä annettuun lakiin, jonka mukaan oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Totean kuitenkin, että jokaisella on oikeus eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta saada tietää, mitä häntä koskevia tietoja (poliisin) henkilörekistereihin on talletettu tai ettei rekisterissä ole häntä koskevia tietoja. Jokaisella on myös oikeus vaatia, että asiavirheet oikaistaan ja oikeudettomasti tallennetut tiedot poistetaan. Tämä oikeus on myös kantelijalla. Oikeusasiamies ei voi määrätä virheiden oikaisusta tai tietojen poistamisesta.

Omat tiedot voi tarkastaa maksutta kerran vuodessa. Tarkastuspyyntö on esitettävä henkilökohtaisesti poliisilaitokselle. Pyynnön esittäjän on todistettava henkilöllisyytensä. Niissä poikkeustapauksissa, joissa rekisteröidyllä itsellään ei ole tarkastusoikeutta, tietosuojavaltuutettu voi varmistaa tietojen lainmukaisuuden.

4

TOIMENPITEET

Saatan vanhempi konstaapeli A:n edellä kohdassa 3.2 ja 3.3 esittämäni käsitykset siitä, että asiassa ei ole esitetty oikeudellisesti hyväksyttäviä perusteita autossa toimitetulle kotietsinnälle, kantelijan turvallisuustarkastukselle eikä Kantelijan ystävän henkilöntarkastukselle. Kotietsintäpöytäkirjaan myös merkittiin väärä rikosnimike, minkä lisäksi A menetteli huolimattomasti, kun hän unohti haltuun ottamansa kääntöveitsen taskuunsa.

Kiinnitän vastaisen varalle A:n vakavaa huomiota pakkokeinojen käytön edellytysten perusteelliseen harkintaan ja myös huolellisuuteen virkatoiminnassa. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:lle.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aihetta.